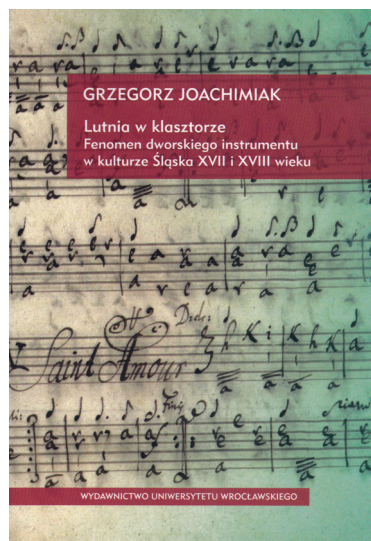

Grzegorz Joachimiak: Lutnia w klasztorze. Fenomen dworskiego instrumentu w kulturze Śląska XVII i XVIII wieku (= Musicologica Wratislaviensia 14)

Wrocław : Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, 2020, 349 s. ISBN: 978-83-229-3750-1

Lutnová hudba a jej význam pre dejiny európskej kultúry patria k nie príliš často riešeným otázkam historickej muzikológie, a to i napriek tomu, že v súčasnosti evidujeme čoraz väčší záujem o predvádzanie lutnovej hudby v koncertnej praxi. O to cennejšia je najnovšia publikácia Grzegorza Joachimia-ka, ktorá prezentuje wrocławskú univerzitnú muzikológiu v tom najlepšom svetle. Kniha sa zaoberá špecifickou problematikou lutnovej hudby v kláštorom prostredí z dvoch paralelných pohľadov – cez prizmu vyspelej regionálnej hudobnej kultúry Sliezska a zároveň z perspektívy európskej kultúry druhej polovice 17. a prvej polovice 18. storočia. Autor v nej spracoval ucelenú zbierku rukopisných prameňov lutnovej hudby v cisterciánskom kláštore v Krzeszów (nem. Grüssau, čes. Křešov; Dolnosliezské vojvodstvo, PL), charakterizoval hudobný repertoár zbierky, dobovú interpretačnú prax jej predvádzania, a zároveň predstavil lutnovú hudbu v špecifickom prostredí sakrálnej kultúry v kontexte

širšieho stredoeurópskeho (poľského, nemeckého, českého, rakúskeho a slovenského, resp. uhorského) hudobnokultúrneho areálu.

Analyzovaný súbor hudobných prameňov tvorí pätnásť rukopisov, ktoré sú v súčasnosti rozptýlené vo viacerých európskych knižniciach; jedenásť z nich sa nachádza v Hudobnom kabinete Univerzitnej knižnice vo Varšave (PL-Wu RM 4135 (a), (b) – RM 4143, RM 8135), po jednom rukopise nájdeme v Hudobnom oddelení Národnej knižnice vo Varšave v zbierke rodu Schaffgotch(ovcov) z Cieplíc Śląskich (nem. Bad Warmbrunn), (PL-Wn Mus. 396 Cim), v Hudobnom oddelení Univerzitnej knižnice vo Vroclave (PL-WRu 60019 Muz.), v privatej Zbierke Rudolfa Nydahla v Štokholme (S-Ssmf MMS 24) a jeden rukopis je známy len z predchádzajúcich muzikologických výskumov (Mf. 2007, v súčasnosti nezvestný). Už aktuálne rozmiestnenie prameňov poukazuje na neľahkú úlohu hľadania ich pôvodnej proveniencie a ich identifikácie. Autor knihy potvrdil – podľa vonkajších znakov (vodoznaky papierov, rukopisné poznámky, notopis), podľa vnútorného, písomného obsahu (vrátane hudobného repertoáru) a zároveň na základe doterajších poznatkov hudobnohistorického výskumu v Poľsku i zahraničí –, že všetky tieto rukopisy boli pôvodne súčasťou historickej knižnice cisterciánskeho kláštora v Krzeszów.

Charakteristika rukopisov je predmetom prvej kapitoly *Z historii tabulatur lutniowych cystersów krzeszowskich*. Úvodnou súčasťou opisu je rozsiahla stať upresňujúca datovanie a približujúca osudy prameňov, z ktorých väčšina sa stala po roku 1812 (t. j. po sekularizácii kláštorov v Sliezsku) súčasťou novovzniknutej Mestskej knižnice vo Vroclave. Rukopisy však menili miesto depozitu v závislosti od politických a spoločenských premien v regiónoch Sliezska, Nemecka, resp. Poľska; niektoré aj

viackrát. Z osudov rukopisov je zaujímavý napríklad *PL-Wn Mus. 396 Cim*, ktorý je deponovaný ako jednotlivina v Národnej knižnici vo Varšave a ktorý neobsahuje starú signatúru pôvodnej krzeszówskej knižnice; bol však súčasťou knižnice šľachtického rodu Schaffgotch(ovcov) žijúcich od 14. storočia v Sliezsku. Autor publikácie našiel v starom knižničnom zázname opisujúcom prameň informáciu, že autorom rukopisu bol páter **Hermann Kniebandl**, jeden z mníchov – aktívnych hudobníkov hrajúcich na lutne. Tým bolo možné spojiť tento rukopis s prepoštvom krzeszówskych cisterciánov, ktorí pôsobili v Cieplicach Śląskich. Rukopis *PL-Wn Mus. 396 Cim* je navyše zaujímavý z hľadiska predchádzajúcich výskumov; koncom 19. storočia sa ním zaoberal bibliofil a priaznivec lutnovej hudby **Wilhelm Tappert** (1830 – 1907) pochádzajúci zo Sliezska, ktorý pripojil k rukopisu mnohé transkripcie skladieb, vlastné poznámky a staré tlače, umožňujúce v súčasnosti dešifrovať viaceré problémy lutnovej hudby.¹

Hudobný repertoár zapísaný v krzeszówskych rukopisoch je mimoriadne objemný; nachádza sa v nich viac než dvetisíc skladieb z 18. storočia pre lutnu vo vtedajšom ladení. Ide výlučne o skladby svetskej hudby – sólové skladby, cykly i jednotlivé, samostatné časti cyklov; z nich 1 365 skladieb je jedinečných. V celoeurópskom meradle môžeme túto sliezsku zbierku rukopisov lutnovej hudby porovnať len s podobnou rakúskou zbierkou v Kremsmünsteri, ktorá obsahuje 1 338 skladieb.² V krzeszówskych prameňoch sa nenachádzajú diela duchovnej (liturgickej) hudby; väčšinu repertoáru tvorí hudba bežne predvádzaná na kráľovských a šľachtických dvoroch takmer v celej Európe, časť repertoáru však tvoria aj diela lokálnych skladateľov pôsobia-

cich v Sliezsku vrátane cisterciánskych mníchov.

Druhá kapitola *Kompozytorzy – muzycy – lutniści: w służbie patronów muzyki* predstavuje skladateľov lutnovej hudby a lutnistov v dvoch kategóriách – 1) vynikajúcich umelcov pôsobiacich a vysoko cenených v Sliezsku i zahraničí: **Esaias Reusner ml.** (1636, Lwówek Śląski – 1679, Cölln an der Spree, dnes časť Berlína) a **Silvius Leopold Weiss** (1687, Sliezsko – 1750, Drážďany); 2) umelcov s lokálnym dosahom pôsobenia: **Sedlack** – lutnista pôsobiaci v rodine Schaffgotch(ovcov), **Daniel Vetter** – Vroclavčan činný v Lipsku, **Johann Martin Prantl** – vroclavský kapelmajster, **Philipp Franz Le Sage de Richée** – lutnista pôsobiaci vo Vroclave ca v rokoch 1695 – 1735, **Häußler** – lutnista známy len podľa priezviska (pravdepodobne narodený v Prahe a pôsobiaci vo Vroclave, zom. pred 1727), „**Sperontes**“ – t. j. **Johann Sigismund Scholze** z Lubiatawa, **Francz Carl Kniebandl** – páter **Hermann**, t. j. monogramista **HK**. Detailná bibliografia týchto skladateľov lutnistov a charakteristika ich života a tvorby je výsledkom najnovších výskumov Grzegorza Joachimiaka, ktorý sa už dlhší čas systematicky venuje problematike osobnosti lutnovej hudby pochádzajúcich zo Sliezska, resp. spojených so sliezskou hudobnou kultúrou.

Z týchto hudobníkov slovenská historická muzikológia pozná predovšetkým **Esaiasa Reusnera ml.**, ktorého tvorba bola známa aj na Spiši. Najnovšie objavy Grzegorza Joachimiaka ukazujú, že jeden z rukopisných zborníkov v Levočskej evanjelickej zbierke hudobníka nazývaný *Levočský lutnový tabulatúrny zborník B* (aktuálne v depozite v Bratislave; SK-BRnm, sign. MUS D 2004/1) obsahuje päť skladieb Esaiasa Reusnera ml., dvorného

¹ Rukopis Wilhelma Tapperta sa v súčasnosti nachádza v jeho pozostalosti v Berlíne (Staatsbibliothek Berlin – Preussischer Kulturbesitz; D-B Mus. ms. 40277). JOACHIMIAK, Grzegorz: Nachlaß Tappert: O kopii tabulatury lutniowej z biblioteki Schaffgotschów w Cieplicach dedykowanej cystersowi o. Hermannowi Kniebandlowi. In: *Studia Teologiczno-Historyczne Śląska Opolskiego* 34. Opole: Uniwersytet Opolski, 2014, s. 273-284.

² Autor publikácie používa na presné číslovanie skladieb klasifikáciu, ktorá nepočíta do tejto sumy viacnásobne zapísané jednotlivé časti cyklických skladieb. Blížšie k tomuto typu klasifikácie: FLOTZINGER, Rudolf: *Die Lautentabulaturendes Stifts Kremsmünster. Thematischer Katalog* (= Tabulae Musicae Austriacae 2). Wien; Graz; Köln: Böhlau in Kommission, 1965.

lutnistu v Brehu (Brzeg, PL) – *Sarabanda in B dur, Ciacona, Gigue, Aria a Sarabanda in Es dur*, ktoré boli publikované v jeho tlačenej zbierke *Neue Lauten-Früchte* (Berlín 1676). Konkordancie týchto skladieb sa nachádzajú v prameňoch zapísaných ca v rokoch 1690 – 1715 na rôznych miestach Európy (Kremsmünster, Roudnice, Stockholm, Lund). Na základe viacerých skutočností sa podarilo Grzegorzovi Joachimiakovi datovať *Levočský lutnový tabulatúrny zborník B* do obdobia blízko korešpondujúceho s rokmi 1676/1682 – 1702/1720; dokazuje to jednak paleografická analýza notačného písma (zhody s písmom v tlači *Pièces de Lut* (ed. lutnista Jacques Bittner, Norimberg, 1682, 1702), jednak identifikovaný hudobný repertoár – baroková tanečná hudba pre lutnu (Jean-Baptiste Lully, Johann Anton Losy von Losinthal, Jacques Bittner).³

Tretia, rozsiahla kapitola publikácie má výstižný názov *Ratio – sensus – praxis. Metody hry na lutni v XVII i XVIII wieku*; kapitola je teda venovaná problémom, ktoré sú významné z hľadiska dejín hudobnej teórie a poznania historicky poučenej interpretácie hry na lutne (resp. teorbe). Ide o celý komplex informácií týkajúcich sa praktických pokynov pre hru na nástroji, predovšetkým vysvetlenie notového zápisu francúzskej lutnovej tabulatúrnej notácie, ktorá je kombinovanou (číselnou/písmenovou) notáciou a zachytáva hmaty pomocou znakov pre označovanie prstov. Detailné sú predovšetkým vysvetlenia znakov pre zbory (súbory strún), ornamentiku, artikuláciu, hru obidvoch rúk a špeciálne efekty; nechýbajú ani didaktické príklady nácviku hry, t. j. krátke a skicovitě zápisy – ukážky priamo z krzeszówských tabulatúrnych rukopisov. Cenná je porovnávací analýza interpretačných detailov v kontexte s dobovými traktátmi, ktorá umožňuje: 1) poznať spôsob

myslenia hudobníkov (*ratio*), 2) sledovať možnosti ovplyvňovania zmyslov poslucháčov (*sensus*) a 3) charakterizovať metódy ich uplatnenia pri hre (*praxis*). Súčasťou tejto kapitoly sú tri rozsiahle prílohy poskytujúce: 1) ukážky jednotlivých znakov notačného písma rôznych pisateľov v desiatich najvýznamnejších dobových tlačiach lutnovej hudby;⁴ 2) porovnanie teoretických inštrukcií hry na lutne v dvoch rukopisoch z Krzeszówskej zbierky (PL-Wu RM 4136, PL-WRu 60019 Muz.) s inštrukciami v tlači *Cabinet der Lauten* (Ph. F. Le Sage Richée, Vroclav/Breslau 1695/1735); 3) ukážky jednotlivých znakov notačného písma sedemnástich rôznych pisateľov, ktorí vyhotovovali lutnové tabulatúrne rukopisy.

Vyhodnotenie tohto rozsiahleho súboru hudobných dokumentov – rukopisov i starých tlačí – smeruje k poznaniu nástroja (jedenást- a trinástzborová lutna), konkrétneho hudobného repertoáru, ktorý obsahujú krzeszówske rukopisy (tanečná suitová hudba, adaptácia protestantských chorálov), ale aj k objasneniu recepcie tejto hudby a charakteristike hudobných štýlov v ich vývojovom procese (*style luth, Galanter Stil*, resp. ich medzistupne). Na podklade hudobnoteoretických javov autor knihy osvetľuje skutočnú účasť cisterciánov z Krzeszowa na pestovaní a rozvoji sekulárneho barokového lutnového repertoáru, ktorý bol obľúbený na kráľovských a šľachtických dvoroch, ako aj medzi mešťanmi bez ohľadu na ich konfesijnú príslušnosť.

Štvrtá kapitola *Lutnia w repertuarze świeckim i religijnym* je syntetickým zhrnutím výsledkov predchádzajúcich úvah o hudobnom repertoári a jeho predvádzaní v prostredí cisterciánskeho opátstva v Krzeszówe. Tu nájdeme odpoveď na kardinálnu otázku,

³ JOACHIMIAK, Grzegorz: The Reception of Lute Pieces by the Silesian Lutenist Esaias Reusner Junior in the Levoča Manuscripts. The scribe case of Jacques Bittner. In: *The Musical Sources of Spiš/Zips and Central Europe*. Ed. Janka Petőczová. Bratislava: Ústav hudobnej vedy SAV, 2018, s. 44-59.

⁴ V prílohe č. 1 sa porovnávajú tlače: *Piece du luth* (D. Gaultier, 1670), *Livre de tablature* (D. Gaultier, 1672), E. Reusner ml. (1676), *Piece de Luth en Musique* (Perrine, 1680), *Livre de Musique pour le Lut* (Perrine, 1680), Charles Mouton (ca 1680), Jacques Gallot (1684), Ph. F. Le Sage de Richée (1695), Ferdinand Ignaz Hinterleitner (1699), Ernst Gottlieb Baron (1727).

ktorá sprevádza autora knihy počas celej jej prípravy, a to „ako správne charakterizovať výraz *fenomén barokovej lutny v kláštore*“. Pri odpovedi na túto otázku musel autor siahnuť k výskumu archívnych dokumentov a sledovať hudobnú kultúru v prostredí života mníchov v sliezskych (resp. stredoeurópskych) kláštoroch v 18. storočí. Z archívnych dokumentov sa ako dôležité ukázali listy a korešpondencia mníchov; spomeňme aspoň doteraz neznámy list z roku 1721, v ktorom sa **Franz Xaver von Rath und Duchzim** obracia na krzeszówského pátra **Dominica Geyera** s otázkou na pôsobenie svojho nebohého brata (**Johann Wenzeslaus von Rath und Duchzim**), ktorý bol mníchom v krzeszówskom kláštore v rokoch 1708 – 1712, pričom spomína jeho kvalitnú hru na lutne, jeho hudobný nástroj a aj ďalšie lutny, ktoré sa mali v kláštore nachádzať. Keďže išlo o obdobie, počas ktorého v kláštore pôsobil páter **Hermann Kniebandl** (od 1705), je viac než isté, že lutnová hra na začiatku 18. storočia mala pevné miesto v živote mníchov, ktorí muzicírovali spoločne.

Ďalšie úvahy autora vedú k záveru, že nešlo len o tzv. *Tafelmusik*, ale hlavne o muzicírovanie, pri ktorom cisterciáni využívali svetskú skladbu na rozvoj mníšskej zbožnosti (duchovné cvičenie, vnútorné očistenie duše, silný dôraz na zmyslové vnímanie, vrátane sluchového vnímania). Sakralizácia svetského repertoáru je napokon evidentná z rukopisov obsahujúcich hudbu v cyklických dielach charakteru *vanitas* spätých s hudobným žánrom *tombeau* a *lamento*. Najnovšie výskumy ukazujú, že hudobné cykly takéhoto typu nadobudli v regióne určité lokálne i širšie akceptované črty; takýto latinský a nemecký piesňový a oratoriálno-kantátový repertoár bol v regióne obľúbený a využíval sa aj ako prostriedok protireformačnej činnosti jezuitov v Sliezsku. Veľmi podobné črty vykazuje hudobný reper-

toár v jezuitských sodalitách v strednej Európe.⁵ V širšom eschatologickom a kultúrnom kontexte repertoár katolícky i evanjelický vykazoval mnohé prieniky medzi duchovnými a svetskými piesňami.

Zbierka lutnových tabulatúrnych rukopisov v krzeszówskom kláštore obracia našu pozornosť na cisterciánsky kláštorový komplex, ktorý sa v súčasnosti nazýva aj *Európska perla baroka*. Unikátna architektúra ho stavia do pozície jedného z najvýznamnejších kláštorov v historickom regióne Sliezska. Pre muzikológiu je však ďalším z dôkazov jedinečnosti hudobnej kultúry tohto regiónu, v ktorom malo pestovanie lutnovej hudby v 18. storočí svoje špecifické miesto aj v kláštoroch. Pri porovnaní s prameňmi lutnovej hudby zachovanej na území Slovenska vidíme odlišnosti v chronológii i type prameňov. U nás sa zachovalo viac hudobnín zo 16. a 17. storočia, a to predovšetkým hudobniny tlačené, obsahujúce lutnovú hudbu a inštrukcie hry na lutne v Levočskej evanjelickej zbierke hudobnín (Jean Baptiste Besard, 1603); v Bardejovskej evanjelickej zbierke hudobnín (Matthäus Waissel, 1573) v knižnici Johanna Sambuca (Othmar Luscinius, 1536; Valentinus Bakfark, 1553) a v Dernschwamovej knižnici pôvodne deponovanej v Banskej Bystrici, neskôr v kráľovskej knižnici vo Viedni (Sebastian Virdung, 1511; Othmar Luscinius, 1536; Hans Gerle, 1537, 1546).⁶ Z prelomu 17. a 18. storočia je azda najznámejším rukopisným prameňom *Levočský lutnový tabulatúrny zborník B*, ktorého repertoár je možné v súčasnosti študovať aj v databáze RISM (*Collection*, ID no.: 1001114626).

Kniha *Lutnia w klasztorze. Fenomen dworskiego instrumentu w kulturze Śląska XVII i XVIII wieku* je jednou z mála rozsiahlych syntetických monografií venovaných konkrétnym prameňom lutnovej hudby, ich hudobnohistorickému výskumu spojenému

⁵ WALTER, Rudolf: Musikgeschichte des Zisterzienserklosters Grüssau : von Anfang des 18. Jahrhunderts bis zur Aufhebung im Jahre 1810 (= Musik des Ostens 15). Kassel : Bärenreiter, 1996, s. 162-165. JEŽ, Tomasz: Some Remarks About the Provenance of the Lute Tablatures from Grüssau / Krzeszów. In: *Musicology Today* 15, Polish Studies on Baroque Music, 2009, s. 133-146.

⁶ HOTTMAR, Michal: Tlačené pamiatky lutnovej hudby na Slovensku v 16. storočí. In: *Hudobnohistorický výskum na Slovensku začiatkom 21. storočia I*. Ed. Marta Hulková. Bratislava : STI-MUL, 2007, s. 265-283.

s transkripciou, edíciou a zároveň s informáciami o predvážaní skúmanej hudby. Tento komplexný prístup k problematike poukazuje na bohaté skúsenosti jej autora; **Grzegorz Joachimiak** (PhD, Assistant Professor) je primárne historickým muzikológom, ale zároveň i aktívnym hudobníkom, klasickým gitaristom s rozšíreným vzdelaním hry na historických lutnových hudobných nástrojoch. V roku 2013 sa podieľal – transkripciou hudby, produkčne aj interpretačne ako lutnista – na nahrávke *Saint Amour – Muzyka z rękopisów tabulatur lutniowych cystersów krzeszowskich* (CD Album, Poland, 2013, 69 min.), ktorá sa realizovala priamo v priestoroch kláštornej knižnice bývalých krzeszowských cisterciánov v spolupráci s vynikajúcimi umelcami – Jan Čižmář (jedenásť- a trinásťzborová lutna, baroková gitara), Julia Karpeta (viola da gamba), Marta Kratochvílová (baroková priečna flauta) a Martyna Pastuszka (barokové husle). Grzegorz Joachimiak sa od roku 2008 venuje dejinám hudobnej kultúry strednej Európy, histo-

rického i súčasného Poľska a regiónu Sliezska so zameraním na teóriu hudby, hudobné mecenášstvo a historicky poučenú interpretáciu lutnovej hudby. V súčasnosti pracuje na Katedre muzikológie Vroclavskej univerzity a zároveň prednáša v Oddelení starej hudby na Hudobnej akadémii Karola Lipiňského vo Vroclave (Organ, Harpsichord and Early Music Department, Karol Lipiński Academy of Music in Wrocław). Kniha je rozšírenou a do detailov prepracovanou verziou jeho dizertačnej práce *Rękopisienne tabulatury lutniowe z I połowy XVIII wieku ze zbiorów cystersów z Krzeszowa. Repertuar – praktyka wykonawcza – mecenat artystyczny*, za ktorú dostal v roku 2017 celoštátne ocenenie, prvé miesto v súťaži muzikologických dizertačných prác „Professor Hieronim Feicht’ National Competition for The Best Doctoral Dissertation”.

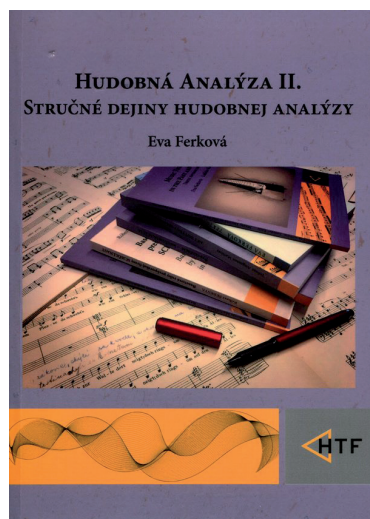
<https://doi.org/10.31577/musicoslov.2022.1.8>

Janka Petöczová

Ústav hudobnej vedy SAV, v. v. i.

Eva Ferková: Hudobná analýza II. Stručné dejiny hudobnej analýzy

Bratislava : Vysoká škola múzických umení, Hudobná a tanečná fakulta, 2021, 180 s. ISBN 978-80-8195-077-3

Analytická reflexia (komponovanej) hudby predstavuje širokú paletu prístupov, v ktorých možno sledovať jednak historický vývoj, ako aj výsostne nelineárne rozvetkovanie najmä v dvadsiatom storočí a súčasnosti. Najnovšia monografia Evy Ferkovej je druhým dielom trojväzkového diela *Hudobná analýza* a zaoberá sa, ako napovedá podnázov, vývojom analytických prístupov. Autorka v mnohom rozširuje poznatky a nadväzuje na systematicku hudobnej teórie z prvého dielu „trilógie“. Prezentovaná publikácia sa však zameriava na systematické mapovanie evolúcie teoreticko-analytického myslenia od staroveku až po súčasnosť. Čím bližšie sa dostávame k súčasnosti, tým viac sa v jednotlivých kapitolách prejavuje tendencia prehľbovať a obohacovať